

EU – en nyliberal hegemoni?

En studie av den nyliberala diskursen i Fördrag om upprättandet av en
konstitution för Europa

Abstract

The fact that we apprehend certain phenomena as more convenient than others generate questions about what constitute and decide what we think of as normal and appropriate. The aim of this thesis is to explore the immense conception of power and authority through a narrower approach that focuses on the EU.

With this in mind I examine the penetration of the neo-liberal ideology in the Treaty establishing a Constitution for Europe to see if there are any implications for hegemony. This is achieved through a discourse analysis which is strengthened with empirical cases of EU policies.

The result of the discourse analysis of selected parts of the Treaty establishing a Constitution for Europe reveals that there are in fact tendencies which indicate that our society and reality is dominated by a neo-liberal hegemonic discourse. Subsequently the contemporary discourse broadly infiltrates the entire European Union, and therefore also its member states.

Keywords: EU, Discourse analysis, Hegemony, Neo-liberalism, Treaty establishing a Constitution for Europe

Innehållsförteckning

1 INLEDNING	1
1.1 FRÅGESTÄLLNING	1
1.2 SYFTE	2
1.3 FORSKARROLLEN	2
1.4 DISPOSITION	3
2 METOD OCH TEORI	4
2.1 DISKURSANALYS	4
2.1.1 <i>Kritisk diskursanalys som utgångspunkt</i>	5
2.1.2 <i>Att analysera en diskurs</i>	6
2.1.3 <i>Hegemonibegreppet</i>	7
2.2 MATERIAL	8
2.3 AVGRÄNSNINGAR	8
3 KONTRASTERANDE IDEOLOGISKA UTGÅNGSPUNKTER	10
3.1 NYLIBERALISM	10
3.1.1 <i>Den fria marknaden</i>	10
3.1.2 <i>Individens frihet</i>	11
3.1.3 <i>Rättigheter</i>	12
3.2 VÄNSTERIDEOLOGIER	12
3.2.1 <i>Folklig kontroll</i>	12
3.2.2 <i>Frihet och rättvisa</i>	13
3.2.3 <i>Socialliberalism som vänsterideologi</i>	13
4 EN KONSTITUTION FÖR EUROPA?	14
4.1 KONSTRUKTIONEN AV EN NYLIBERAL HEGEMONI I KONSTITUTIONEN	14
4.1.1 <i>Den fria inre marknaden</i>	14
4.1.2 <i>Avveckling av statlig kontroll</i>	15
4.1.3 <i>Förhållandet till monopol</i>	16
4.1.4 <i>Den monetära dimensionen</i>	17
4.1.5 <i>Socialpolitiskt fokus</i>	18
4.2 EN NYLIBERAL SEGER?	19
5 EXEMPLIFIERANDE POLITIKOMRÅDEN	21
5.1 TELEVISION UTAN GRÄNSER	21
5.1.1 <i>Mediepolitik som en del av den fria marknaden?</i>	22
5.1.2 <i>Den ideologiska aspekten</i>	22
5.2 EU-MEDBORGARSKAPET	23
5.2.1 <i>Medborgarskapets begränsningar</i>	23
5.2.1 <i>Den ideologiska aspekten</i>	24

6 AVSLUTNING	25
6.1 FÖRELIGGER DET EN NYLIBERAL HEGEMONISK DISKURS INOM DEN EUROPEISKA UNIONEN?	25
6.2 FÖRSLAG TILL FORTSATT FORSKNING	26
7 REFERENSER	27
7.1 BÖCKER	27
7.2 PUBLIKATIONER	27
7.3 INTERNETKÄLLOR	28

1 Inledning

I Kristina Boréus doktorsavhandling "Högervåg" från 1994 framkommer att utrymmet för så kallade högerideologier, med nyliberalism i spetsen fått alltmer utrymme i såväl riksdagsdebatten som den mediala världen i Sverige om man jämför tidsperioderna 1981-89 med 1969-71. I riksdagsdebatten uttrycktes såväl fler högeridéer som färre alternatividéer för de partiföreträdare som ingick i hennes studie. I riksdagsdebatteringen bestod högerargumenteringen praktiskt taget uteslutande av nyliberala idéer. I avhandlingen framkommer sammanfattningsvis att en högervåg bröt igenom i den offentliga debatten under den senare undersökningsperioden (Boréus 1994: 172-173). Det framkommer dock även i avhandlingen att dessa nyliberala tankeströmningar inte uppnått en hegemonisk status (ibid.:18, 175), det vill säga att nyliberalismen som sådan inte hade tagit över makten över människors tankar och dominerade utan att en medvetenhet från samhällets sida fanns rörande hur det förelåg (ibid.:19-20). Boréus metodologiska tillvägagångssätt i den aktuella undersökningen är dock kvantitativ, och hon medger själv att dessa kvantitativa analysformer med tillhörande redskap blir trubbiga när det gäller att förstå djupet eller omfattningen av det nyliberala genomslaget (ibid.:176).

Slutsatsen att den nyliberala ideologin fått stor genomslagskraft, utan att vara hegemonisk väcker en rad frågor. Har det skett ytterligare förändringar om man ser till dagens samhälle? Skulle tillämpandet av en mer kvalitativ metod som appliceras på ett annat material leda till andra slutsatser där det kan fastställas att det föreligger en så kallad hegemonisk ställning?

1.1 Frågeställning

Intresseområdet för det jag ämnar undersöka handlar i mångt och mycket om makt och vem eller vilka som egentligen utövar den. Finns det en världsordning som är normativt skapad på ett sätt som vi inte är medvetna om? Vad konstituerar sättet vi föreställer och tänker oss vårt samhälle och vår verklighet på? Finns det aspekter och synsätt som fått större utrymme än andra?

Naturligtvis inser man snabbt att frågor av ovan nämnda sort är alltför abstrakta och svårbesvarade för en uppsats som denna och det blir därför centralt att i någon mån försöka konkretisera själva frågeställningen. När detta görs hamnar fokus relativt snart på att undersöka huruvida det i vårt samhälle föreligger något ideologiskt synsätt som dominerar över andra tänkbara och möjliga aspekter. Finns det en hegemonisk nyliberal diskurs som tar plats på agendan för andra tänkbara diskurser? Vidare kan sägas att frågeställningen i själva

verket tenderar att bli tudelad eftersom jag har som ambition att empiriskt exemplifiera mitt diskursanalytiska resultat.

Således kan nu frågeställningarna konkretiseras på en ny nivå: *Föreligger det en nyliberal hegemonisk diskurs inom den Europeiska unionen? Kan detta visas genom empiriska exempel?*

1.2 Syfte

Syftet med mitt analytiska fokus och min frågeställning är att ge en inblick i att språk och skapade kontexter påverkar vårt sätt att tänka. Språket skapar kategorier och indelningar och dessa ger i sin tur upphov till institutioner. Därför är det samhällsvetenskapliga forskares uppgift att se bakom själva språket eftersom allt finns och synliggörs i diskursen (Neumann 2003:35). Att analysera språket genom det skrivna ordet men även genom det som inte skrivs eller syns, med andra ord lyfta fram det som står att finna ”mellan raderna” är av primärt intresse och syfte.

Vidare känns det centralt att nämna att syftet även i viss mån är att generalisera. Med detta som utgångspunkt menar jag att eftersom unionens medlemsstater är bundna till att genomföra den politik som konstitutionen förespråkar, blir indirekt även effekten att medlemsstaternas respektive inrikespolitik påverkas av den politiska diskursen inom den Europeiska unionen.

1.3 Forskarrollen

Det är omöjligt att nå verkligheten utanför diskurserna, och det är alltså därmed själva diskursen som ska studeras, inte hur det ser ut bakom den och heller inte att utreda vad som egentligen menas när olika saker sägs. Uppgiften är således ingalunda att sortera olika utsagor i riktiga och felaktiga, utan snarare att arbeta med och fokusera på vad som verkligen sagts eller skrivits för att undersöka vilka mönster och strukturer som finns i dessa utsagor och vilka konsekvenser detta i förlängningen får för vår uppfattning av verkligheten (Winther Jörgensen och Phillips 2000: 28). Det är alltså viktigt att ställa sig själv utanför det man ämnar studera och undvika att falla in i den traditionella positivistiska ramen.

Centralt för ett diskursanalytiskt arbete är även att sätta sig själv och sina egna värderingar åt sidan så att detta inte överskuggar analysen. Dessutom bör man vara aktsam när man undersöker diskurser som man själv är en del av, eller är nära, eftersom det då kan vara svårt att ens se dem som diskurser eller som socialt konstruerade mönster som hade kunnat vara annorlunda. Som forskare är man en del av den kultur man undersöker och detta leder till att man deltar i många av de självklarheter som ens material ämnar undersöka. Här underlättar det att tänka sig ut ur materialet och kulturen så att man är främmande inför detta (ibid.). Här menar jag att en medvetenhet om att detta problem föreligger utgör en god grund och en startpunkt för att analys och undersökning ska kunna utföras på ett giltigt och trovärdigt sätt. Att som Winther Jörgensen och Phillips se det faktum att man

själv som individ är en del av de diskurser som man så att säga lever i som en nackdel känns inte riktigt som rätt utgångspunkt för denna uppsats. Det är ju sin egen omgivning och kultur man besitter mest kunskap om, och att vilja ifrågasätta strukturer inom denna, under förutsättning att man vid det tillfället ställer sig iakttagande istället för deltagande väljer jag istället att se som en fördel snarare än som en nackdel.

Utöver denna sorts problematik tillkommer även det faktum att om man nu anser att vår verklighet är socialt skapad och att sanningar är diskursivt producerade så blir det svårt att förhålla sig till den sanning man själv genom sitt resultat skapar. Hur kan man argumentera för att ens eget synsätt är det bästa möjliga? Winther Jörgensen och Phillips hävdar att det är en stringent användning av metod och teori som kan rättfärdiga en argumentering för att ens egna resultat ska kunna ses som legitim vetenskaplig kunskap. Genom att se världen genom en bestämd teori som tydligt redovisas och klargörs uppnås trovärdighet i det arbete man utfört och skiljer detta från vad de kallar för vardagsförståelsen (ibid. 29-30.) I detta avseende är jag helt på Winther och Jörgensens linje och har naturligtvis därför ägnat stor vikt att utkristallisera mitt val av teori och metod, vilket behandlas i nästkommande kapitel.

1.4 Disposition

Uppsatsen inleds med ett kombinerat teori- och metodkapitel, där det även redogörs för material och avgränsningsfrågor. Vidare kommer en presentation av de centrala dragen i nyliberala ideologiska tankesätt att göras. Detta kommer att ställas i kontrast till samtida vänsterideologier, då en kontrasterande infallsvinkel är central såväl för resultat som för de metodologiska utgångspunkterna. På detta följer en redogörelse för det som framkommit genom den diskursiva analysen av konstitutionen, varpå detta exemplifieras genom två empiriska fall för att stödja det som framkommit. Slutligen återfinns ett diskuterande kapitel där trådarna knyts samman och de slutsatser som framkommit redovisas.

2 Metod och teori

Diskursanalysen kommer att vara den metodologiska utgångspunkten i denna uppsats. Denna metodologiska utgångspunkt har i jämförelse med idé- eller ideologianalysen en bredare och mer öppen utgångspunkt. Det är här inte primärt själva ideologin som är av intresse utan snarare ett sökande efter synen på eller föreställningar om denna (Bergström och Boréus 2000:237). Visserligen ligger mitt intresse delvis i att utröna ideologiska strömningar i Fördrag om upprättandet av en konstitution för Europa, men då även frågor om makt och hegemoniska strukturer är av största intresse ser jag diskursanalysen som avsevärt mer långtgående än en idéanalys.

Det är centralt att när man genomför en diskursanalys vara medveten om att metoden inte går att sätta in i vilken teoretisk ram som helst. Det är därför även av stor vikt att man inte använder diskursanalysen lösryckt från den teoretiska och metodologiska grunden, utan ser den som en helhetslösning för både teori och metod. Inom diskursanalysen är således metod och teori sammanlänkade, vilket innebär att man som diskursanalytiker måste ställa upp på en rad ontologiska och epistemologiska grundantaganden (Winther Jörgensen och Phillips 2000:10).

I uppsatsen återfinns dock även en empirisk del som baseras på två av EU:s aktuella sätt att fatta politiska beslut. Målet med denna del är att kvalitativt visa och diskutera huruvida dessa politiska beslutsexempel stämmer överens med de slutsatser som dras i den diskursanalytiska delen.

2.1 Diskursanalys

Diskursanalysens huvudsyfte är att analysera mening som en del av det generellt sociala, det vill säga i det forum där mening skapas. Språket blir därmed centralt. Skillnaden mellan språket och sociala praktiker som exempelvis media, skolan eller familjen är att i de sociala praktikerna skapas mening som en biprodukt, medan att skapa mening är språkets primära uppgift (Neumann 2003:37). Det är alltså med detta resonemang i åtanke som det verkligen blir centralt och viktigt att studera språket och dess utformning. Vidare innebär detta resonemang att språket ingalunda är en neutral förmedlare av budskap eller fakta, utan bidrar i sig själv till att konstruera den verklighet vi lever i.

Världen kan således inte ses som en objektiv sanning. Vårt sätt att kategorisera den speglar vår verklighetsuppfattning och är därför inte någon återspeglning av verkligheten ”där ute”. Människan är dessutom en kulturell och historisk varelse och vår syn på verkligheten är beroende av detta. Därför är vår syn på världen kulturellt specifikt och kontingent, det vill säga att vår världsbild hade kunnat vara annorlunda samtidigt som den kan ha förändrats över tid. Diskursivt handlande

bidrar till att forma den sociala världen och därmed även till att bevara vissa sociala mönster. Sociala processer bidrar till att vi upprätthåller vår verklighetsuppfattning och det är också dessa processer som skapar vad som är sant eller falskt. I vår skapade världsbild finns även föreställningar om vilka handlingar som är naturliga och vilka som är otänkbara (Winther Jörgensen och Phillips 2000:11-12). Detta känns som en mycket central metodologisk utgångspunkt där EU bör ses som en social process eller som en skapad institution, som säger till oss vad som är rätt och fel, dock säkerligen oftast omedvetet, både från vår egen och EU:s sida.

2.1.1 Kritisk diskursanalys som utgångspunkt

Vidare föreligger en diskussion inom de olika diskursanalytiska skolorna rörande huruvida individen är determinerad av diskurserna. Den så kallade kritiska skolan anser inte i lika hög utsträckning som exempelvis Foucault att språket och diskurserna konstituerar den verklighet vi lever i, utan snarare att diskurserna dikterar villkor för vilka individer som är över- respektive underordnade genom språket och därmed i den sociala verkligheten. Ett kritiskt angreppssätt utgår således från att människor använder nyskapade diskurser för att kunna fungera som aktörer för att åstadkomma diskursiv och kulturell förändring. Det är inte endast diskurserna som konstituerar vår verklighet utan dessa måste sättas i ett samspel med en rad sociala praktiker, där de ömsesidigt formar varandra (Winther Jörgensen och Phillips 2000:24-25).

Utgångspunkten för denna uppsats kommer snarast att vara den som den kritiska skolan förespråkar, eftersom man med detta fokus enligt mig är kapabel att åstadkomma ett ifrågasättande och en grund till förändring. Vidare gör denna utgångspunkt det möjligt att föra resonemang om att diskurser likaväl kan skapa förutsättningar som problem, vilket ytterligare kan bidra till möjligheter att förändra vår verklighet till något bättre, vilket ju i princip blir omöjligt om vi alla och vår verklighet vore helt predestinerade av diskurserna runt omkring oss.

Därtill finner jag det lämpligt att anamma Winther Jörgensen och Phillips resonemang om att diskursanalysen i själva verket är ett samlingsnamn för olika angreppssätt, men att man för den sakens skull inte ska hysa någon rädsla för att plocka med sig de verktyg man själv anser sig ha nytta av så länge det finns ett konsistent vetenskapligt ramverk (2000:10) som utgångspunkt för min uppsats. Detta i kombination med att Neumann till och med betonar vikten av att inom det diskursanalytiska fältet förhålla sig pluralistisk till metod och teori (2003:20), gör att jag anser att man kan och till och med bör fokusera på annat än att fördjupa sig i svårtolkade teoretiska analyser à la Foucault och Laclau och Mouffe.

Beroende på vilken sorts studie man ämnar genomföra läggs dessutom lite olika tyngs vid diskursers konstituerande eller konstituerade egenskaper. I vissa angreppssätt ligger fokus vid att diskurser skapas och förändras i ett system av vardagliga diskursiva praktiker och det blir därmed centralt att systematiskt göra empiriska analyser av människors sätt att uttrycka sig i olika sammanhang. Andra angreppssätt intresserar sig mer för de stora sammanhangen och ämnar att på ett

mer abstrakt sätt kartlägga de diskurser som cirkulerar i samhället vid en viss tidpunkt eller kring ett bestämt socialt område eller institution (Winther Jörgensen och Phillips 2000:27).

Det analytiska fokus som känns mest lämpat för min frågeställning och mitt tänkta tillvägagångssätt är definitivt det senare alternativet där tyngdpunkten ligger vid att kartlägga de diskurser som föreligger inom det valda intresseområdet, EU:s nya konstitution. Sammanhang och kartläggning kommer således att vara i fokus, och i nästkommande avsnitt kommer det metodologiska tillvägagångssättet att beskrivas mer utförligt.

2.1.2 Att analysera en diskurs

Många diskursanalytiska riktningar hänger samman i sitt analytiska fokus vad gäller att finna maktstrukturer. Benämningarna på dess strukturer skiftar dock något (Börjesson 2003:86).Däremot förekommer det mycket sällan konkreta instruktioner på hur man bör eller ska genomföra en diskursanalys. Maktrelationerna står istället i fokus och det gäller att finna egna vägar för att finna dessa. För min del innebär detta att jag genom närläsning kommer att intressera mig för att finna de eventuella hegemoniska influenser som har makten över tankarna och gör att vi inte ens reflekterar över dem i termer av hegemoni.

Kategoriseringar av olika slag är aldrig neutrala, och bär därmed ofta även med sig ett tänkt innehåll av något slag eller en viss kvalitetsnivå. De observationer vi gör styrs av en lång rad av kategoriseringar som för oss fungerar som observationens utgångspunkt. Kategorierna måste finnas för att världen ska kunna framställas i en för oss meningsfull form (ibid.:88).Dessa kategorier kan användas till att genomföra en samhällsanalys. Det handlar om hur tänkandet är knutet till de språkliga uttrycken som världen ses igenom (ibid.)

Detta sätt att tänka sig verkligheten i termer av diskurser och kategoriseringar bidrar till att konkretisera mitt analytiska fokus. Då filtreringen är gjord och då man som forskare är medveten om sin betraktande roll kan man påbörja analysen av det som verkligen är av intresse, det vill säga själva diskursen. Det gäller dock att vara konsekvent och bibehålla samma fokus och utgångspunkter genom hela arbetet.

Ett konkret hjälpmedel för mig i studiet av dessa är något som stämmer överens med tankar om idealtyper skapas i och med det att jag gör en uppställning över de centrala dragen i nyliberalism respektive i vänsterideologier (Bergström och Boréus 2000:158-159). Med hjälp av detta konkreta analysverktyg kommer jag att kunna utröna olika relevanta formuleringar och värderingar i konstitutionstexten som säger något om min frågeställning (ibid.). I mångt och mycket hänger detta resonemang samma med det som Neumann för rörande representationer. Neumann kallar saker och fenomen i den form de framträder för oss själva i vår verklighet för representationer. Dessa representationer är alltså inte tingen i sig själva utan det som återstår när de har filtrerats genom det som står emellan oss och själva fenomenet genom exempelvis språket och kategorierna (2003:33). Genom att skala bort våra kategoriseringar och vår uppfattning av

språket kan således diskursen studeras och analyseras på ett relevant sätt. Detta kommer alltså att göras dels genom en uppställning och genomgång av nyliberala respektive vänsterideologiska utgångspunkter, dels genom att genom närläsning finna dessa representationer i *En konstitution för Europa*.

Vidare metodologiska överväganden tar fasta på att varje fall av språkbruk är en kommunikativ händelse, vilket alltid inbegriper tre dimensioner. Språkbruket är dels en text, dels en diskursiv praktik och dels även en social praktik (Winther Jørgensen och Phillips 2000:74). Tolkningen av detta får till följd att för att nå en så djup förståelse av en diskurs som möjligt bör samtliga dimensioner undersökas. De två första aspekterna täcks in genom den diskursiva analysen av *En konstitution för Europa*. För att även täcka in den tredje dimensionen väljer jag att ta upp två empiriska fall som visar på hur EU:s politik är utformad i verkligheten. Där blir metoden snarast kvalitativ och jag kommer därför överhuvudtaget inte att använda mig av samma metodologiska överväganden som Boréus som i mångt och mycket ägnar sig åt kodning och räkning av vissa utvalda ord.

2.1.3 Hegemonibegreppet

Inom ett flertal av de diskursanalytiska riktningarna finns hegemonitankarna representerade på ett eller annat sätt, dock med lite varierande formulering och i viss mån innebörd. Eftersom hegemoni och tillhörande begreppsapparat är en central utgångspunkt i detta arbete känns det relevant att precisera och formulera vad som här menas med hegemoni.

Låt oss sätta som utgångspunkt att en hegemonisk diskurs är ett system som reproducerar en viss uppsättning utsagor som genom att de introduceras på ett institutionellt plan framställs som den rådande normen på ett mer eller mindre starkt sätt samt att diskursen utgör verklighetsuppfattningen för sina bärare och fungerar som bestämmande för olika typer av sociala relationer (Neumann 2003:157).

Till detta kommer även att det som sagt finns en rad olika tolkningar av hegemoni som begrepp, men de som jag väljer till min centrala utgångspunkt är i samtliga fall de som handlar om att en hegemoni är kopplat till en maktstruktur som helt eller delvis upprätthålls genom samtycke till själva samhällsordningen mellan grupper som sinsemellan har motstridiga intressen. Ytterligare en utgångspunkt är att hegemoni handlar om makt över tanken, där påverkan kan vara omedveten för dem som påverkas samtidigt som detta förutsätter olika aktörer som är bärare av de dominerande idéerna samt aktörer som är bärare av andra idéer än de dominerande (Boréus 1994:21).

Även Laclau och Mouffes hegemonibegrepp är relevant och tänkvärt. De kallar hegemonin för nodalpunkt där denna punkt representerar perspektiv från vilka frågor ges en privilegerad tolkning jämfört med andra möjliga tolkningar. Samhället betraktas i enlighet med denna privilegerade tolkning på ett sätt som gör att andra möjliga betraktelsesätt eller perspektiv trycks undan på ett medvetet eller omedvetet sätt (Laclau & Mouffe 2001:112, Boréus 1994:23). Nodalpunkterna är

de som organiserar en viss diskurs, såsom exempelvis ”liberal demokrati” (Winther Jørgensen och Phillips 2000:57).

Det centrala i denna redogörelse handlar ingalunda om vems tolkning som är mest rätt, relevant eller intressant, utan jag anser att alla dessa formuleringar hör ihop och kan kopplas samman till något som snarast handlar om att börja tänka sig saker i termer av normer, strukturer och härskande hegemonier. Detta är något som samtliga nämnda beskrivningar i allra högsta grad kan bistå med.

2.2 Material

När man som diskursanalytiker väljer material finns det en rad aspekter att ta hänsyn till. Materialet ska vara representativt och centralt för diskursens helhet. Då det ofta förekommer referat och hänvisningar till en text i andra texter och sammanhang kan dessa anses vara centrala för diskursen (Neumann 2003:49). Detta anser jag i allra högsta grad gäller för den Europeiska unionens fördragstexter och för konstitutionen då dessa i hög utsträckning dikterar hur medlemsstaterna ska agera inom olika politikområden.

Den text som granskas är valda delar av Fördrag om upprättandet av en konstitution för Europa. Således handlar det alltså om ett primärmaterial för den diskursanalytiska delen av uppsatsen. Motiveringen till det valda materialet är att det är den senaste versionen i en rad fördrag som tillkommit sedan unionen bildades. Fördragen i allmänhet och konstitutionen i synnerhet ger därför en omfattande inblick i unionens funktioner och sätt att bedriva politik, och det är också med utgångspunkt i dessa texter som detta i realiteten görs. Centraliteten är därför för konstitutionen mitt i prick och är därför ett representativt materialval.

Vidare består materialet även av sekundärmaterial. Detta gäller för den del som tar upp den nyliberala respektive vänsterideologiska utgångspunkterna, samt för den del som förankrar resultatet i diskursanalysen i verkliga politiska beslut inom den europeiska unionen. Även metod- och teoridelens material har sin förankring i den sekundära materialtypen.

2.3 Avgränsningar

En granskning av konstitutionen i sin helhet skulle inte fungera rent tids- och resursmässigt. Här bör även framhållas att detta troligen inte heller skulle vara särskilt relevant eller för den delen påverka utfallet särskilt mycket då det genomgående kan sägas att mycket upprepningar sker, samtidigt som vissa sakområden helt enkelt inte är relevanta att granska med tanke på min frågeställnings karaktär.

Med hjälp av mina uppställda idealtyper kan jag avgöra om olika delar av texten kan klassificeras som nyliberal eller vänsterideologisk (Bergström och Boréus 2000:158). Detta innebär att det i delar av min valda text inte kommer att vara relevant att analysera om här föreligger en nyliberal hegemoni, eftersom

formuleringar och innehåll här helt enkelt inte kommer att vara av intresse i förhållande till mina idealtyper.

Efter noggranna övervägningar har jag kommit fram till att endast använda del III, "Unionens politik och funktion" som underlag, detta med grund i att den inre politiken är central för hur unionen och dess politik är utformad i stort. Visserligen hade även del V, "Unionens yttre åtgärder" kunnat vara av intresse, men endast i begränsad utsträckning. I mångt och mycket behandlas här ungefär samma saker som i del III men appliceras istället på yttre förbindelser, samtidigt som stora delar är en genomgång på hur unionen bör agera i förhållande till internationella organisationer samt gentemot tredje land.

Inom del III har även att visst sållande skett, med tanke på att vissa delar överhuvudtaget inte berör sättet att bedriva politik utan snarare är hänvisningar till andra stycken. Vissa delar, som exempelvis Jordbrukspolitiken är alltför invecklade för att en analys av språket skulle kunna vara givande eller generera intressanta och relevanta forskningsresultat. Jag anser dock att detta sållande är av föga relevans för resultatet, som ju intresserar sig för de övergripande hegemoniska strukturerna.

3 Kontrasterande ideologiska utgångspunkter

Det är nu dags att exemplifiera tankar om hur ett demokratiskt samhälle ska och bör utformas, och med vilka grundvärderingar detta på bästa sätt sker. Ambitionen är här att ge en övergripande bild av nyliberalism och de i mångt och mycket kontrasterande vänsterideologierna. Vid beskrivning av de bägge har utgångspunkten varit att ge en sammanfattande bild av gemensamma drag inom respektive riktning.

3.1 Nyliberalism

De nyliberala tankeströmningarna representerar en teoretisk mångfald. De har dock alla som gemensam nämnare att de försvarar marknadens frihet och ett krav på inskränkningar i statens makt att bedriva socialpolitik (Kymlicka 1990:100). I detta kapitel ligger fokus således på att presentera och beskriva de nyliberala tankegångarna på ett så representativt sätt som möjligt. En genomgång av varje inriktning och dess särdrag blir här irrelevant, då det tar för mycket plats och tid i anspråk.

3.1.1 Den fria marknaden

Det utmärkande för liberaler och nyliberaler är framhävandet av den kapitalistiska marknaden som modell, där ”modell” skall ses som ett föredöme och något eftersträvansvärt. Att se den fria, kapitalistiska marknaden som ett föredöme skall därmed ses som själva kärnan inom nyliberalismen. Det centrala budskapet är att minimera eller minska inflytandet över den fria marknaden och dess krafter och låta marknaden ta över uppgifter som för tillfället sköts av det allmänna (Boréus 1994:80). Således är ett laissez-faire-samhälle det önskvärda, där marknadskrafterna får fritt spelrum (Held 1996:313). Annorlunda uttryckt kan man säga att staten inte har rätt att blanda sig i marknaden, oavsett om detta skulle kunna gynna produktiviteten (Kymlicka 1990:101).

I nyliberalismens program ingår att utvidga marknaden till fler och fler livsområden och att skapa en stat som avskrivits all överdriven inblandning i ekonomin och i medborgarnas övriga livsvillkor. Samtidigt finns det en önskan att försvaga vissa grupper, exempelvis fackföreningarnas inflytande och makt samt att bygga upp en stark nationell ledning som kan upprätthålla lag och ordning. Observerbart är här att det finns en motsägelse mellan en önskan att utvidga

marknaden på statens bekostnad och viljan att inneha en nationell ledning som upprätthåller lag och ordning. Faktum är att det inom den nya högern föreligger en spänning mellan dem som anser att individens frihet är av högsta prioritet och de som anser att ordning och auktoritet är viktigast (ibid.).

Trots att det inom nyliberalismen råder lite delade meningar om marknaden och dess slagkraftighet och utbredning kan ändå ytterligare en viktig princip göras gällande som gemensam: I jämförelse med det keynesianska konceptet bör de statliga ingreppen gentemot marknaden vara av mindre omfattning och mindre förekommande. Vidare uppfattas inom nyliberalismen, till skillnad från i keynesianismen stat och marknad vara i något slags konkurrensförhållande (Boréus 1994:80).

Svårigheterna i vår tids samhällen, såsom arbetslöshet, ojämlikhet och inflation härstammar inte i särskilt stor utsträckning ur marknadsekonomiska misslyckanden, utan snarare ur våra politiska systems misslyckanden. Kapitalismens inneboende logik är således inte någon större bidragande orsak till de problem som återfinns ute i samhället. Samhällsorganen och politiken som sådan, snarare än problem av ekonomisk natur är det som skall anses vara problematiskt i vårt samhälle och då inte minst den ständiga utvidgning som sker inom ramarna för byråkratin (Lepage 1980:33).

3.1.2 Individens frihet

Inom den klassiska liberala doktrinen görs gällande att det gemensamma bästa i de allra flesta fall endast kan uppnås då enskilda individer agerar var för sig (Held 1996:314).

Det nyliberala frihetsbegreppet är negativt betonat. Med detta menas att frihet kan ses som frånvarande, och alltså inte som dåligt. Frihet skall således ses som frånvaron av tvång, och är alltså inte samma sak som att ha möjlighet att göra vad man vill. Vidare skall frihet ses som ett tillstånd vid vilket vissa människors förtryck av andra är så reducerat som möjligt. För att detta skall kunna genomföras krävs en omfattande privat sfär. Tvång, från andra individer och från staten bör elimineras då detta gör individen till en mindre tänkande varelse. Staten har monopol på tvång som här ses som delvis nödvändig eftersom det hindrar vissa individer från att utöva tvång mot andra individer (Boréus 1994:86).

Statens monopol på tvång för sociala ändamål skall dock ses som mycket begränsade och då till de områden inom vilka människor är överens om vilka ändamål som ska gälla, och dessa finns det mycket få av. Individerna är de enda som kan avgöra vad de själva önskar och strävar efter, medan organisationer, framförallt staten kan underlätta för individerna att uppnå sina målsättningar (Held 1996: 318-319).

En motivering till kapitalism är att detta sägs minska risken för tyranni. Om staten får makt och utrymme att styra leder detta till maktkoncentration, och med utgångspunkt i att makt korrumpierar leder en reglering av marknaden till en ökad risk för inskränkta fri- och rättigheter. Ju mer staten tillåts kontrollera av

marknaden och ekonomin desto mer kapabel kommer den att bli att kontrollera alla aspekter av livet (Kymlicka 1990: 100).

3.1.3 Rättigheter

Rätten att äga betraktas som okränkbar. Själva ägandet har dock lite varierande innebörd beroende på vilken inriktning som åsyftas (Boréus 1994:95). Även de nyliberala rättighetsidealerna kan betecknas som negativa, detta i den bemärkelse att de inte är garantier för att man faktiskt kan göra saker och ting, såsom att äga en bostad om man är fattig. Rättigheterna ska istället ses som skydd, främst gentemot staten så att denna inte hindrar individen från att göra det den redan gör, eller stoppar en från att göra något som man vill göra (ibid.:85).

Omfördelning av skatter ses som inte bara felaktigt, utan även som en kränkning av individens rättigheter. Människor har rätt att bruka sina ägodelar och tillgångar såsom de själva vill, och denna rätt gäller oavsett om det resulterar i hög produktivitet eller ej (Kymlicka 1990:101)

3.2 Vänsterideologier

En vänsterideologi, i vilket skepnad den än må ta karaktäriseras av krav på ekonomisk och social jämlikhet och en kollektiv planering och styrning från statens sida för att detta skall uppnås (Boréus 1994:15). Vidare bör nämnas att vänsterideologierna ingalunda endast är ett svar eller en skapad motpol till högerns ideal, utan framträdde främst under de politiska omvälvningar som ägde rum under 1960-talet. Således svarar vänsterideologier och nyliberalism sällan på exakt samma sorters frågor utan utgår helt enkelt från olika fokus och prioriteringar (Held 1996:326).

3.2.1 Folklig kontroll

”Klassisk socialdemokrati” innebär rent ideologiskt en slags reformistisk marxism där målet är en folklig kontroll över produktionsmedlen. Strategin för att uppnå detta mål är i första hand en kombination av en stark parlamentarisk kraft och facklig verksamhet (Boréus 1994:101). Detta mål uppnås med fördel på ett reformistiskt sätt (ibid.:15). Vidare anses den liberala föreställningen om en klar uppdelning mellan det privata och det offentliga vara ovidkommande inom vänsterideologierna. Staten är inte helt och hållet avskild från det vardagliga livet, utan är något som snarast skall ses som en reproduktion av människors sätt att leva. Här menar man att om staten skall betraktas som en speciell anordning med syfte att upprätthålla regler och lagar, så kommer staten att upprätthålla de normer som skapats av vardagslivets ojämlikheter (Held 1996:327).

I socialdemokratiskt tänkande återfinns åsikter om att den offentliga sektorn är den som ska anses som den goda, med de politiska institutionerna som håller

efter och ser till att den privata sektorn inte får alltför mycket inflytande (Boréus 1994:98).

3.2.2 Frihet och rättvisa

Föreställningen att individer är fria och jämlika ifrågasätts inom vänsterideologierna. Man menar att denna sorts individ i själva verket är mycket svårfunnen, och att det är de saker som nyliberalismen sätter som självklara som i själva verket bör undersökas, exempelvis hur relationerna mellan kvinnor och män, mellan olika etniska grupper tillåter att de formellt uppställda villkoren om frihet och rättvisa omsätts i praktiken (Held 1996:326). Frihet och rättvisa kan endast mätas i vad individer verkligen tillåts göra i det civila samhället och i staten (ibid:327). Således handlar den vänsterideologiska fri- och rättighets aspekten snarast om att undersöka det som på ytan uppställts som självklart.

3.2.3 Socialliberalism som vänsterideologi

Socialliberalismen anses inte alltid traditionellt tillhöra de rena vänsterideologierna, men lämpar sig ändå att ställas i kontrast till nyliberalismen (Boréus 1994:100). Den socialliberala traditionen ligger till höger om de rent socialistiska ideologierna men till vänster om konservatism och tankarna om ett laissez-faire-inriktad liberalt samhälle. I jämförelse med nyliberalism kan socialliberalismen dock betraktas som en vänsterideologi (Boréus 1994:15).

Då de sorters politik som tillämpas i verkligheten även har en tendens att rent ideologiskt smälta samman, är det även av denna anledning intressant och relevant att åtminstone i praktiken ställa dessa två ideologier i motsatsförhållande till varandra. Socialliberalism innebär att man anser att det kapitalistiska inslaget i samhället bör finnas, men att marknaden inte bör stå för hela fördelningen. Med hjälp av skattefinansierad offentlig verksamhet strävar man efter att forma samhället på ett sådant sätt att klasskillnaderna blir små samtidigt som varje enskild medborgare oavsett förmåga skall ha rätt till en dräglig levnadsstandard (Boréus 1994:101).

4 En konstitution för Europa?

I detta kapitel presenteras de resultat som framkommit efter läsning av Fördrag om upprättandet av en konstitution för Europa. Fokus ligger här på att utreda huruvida det föreligger en nyliberal hegemoni inom EU¹ eller ej. Det skrivna ordet granskas, men även det som inte skrivits eller utelämnats, eftersom även detta är intressant när det gäller att utröna diskurser och dess karaktärer.

4.1 Konstruktionen av en nyliberal hegemoni i konstitutionen

De idealtyper som presenterades i kapitel tre rörande nyliberala respektive vänsterideologiska utgångspunkter kommer i detta kapitel att ligga i fokus. Idealtyper kan även ses som representationer inom en viss diskurs, eftersom de är det som finns kvar när vår uppfattning av verkligheten bearbetats i språket. Det är representationerna som bär upp diskursen och är därför värdefulla att belysa (Neumann 2003: 33,34, 56-58). Således ligger fokus här på att lyfta fram de representationer som föreligger i Fördrag om upprättandet av en konstitution för Europa.

4.1.1 Den fria inre marknaden

Inom nyliberalismen ligger fokus i mycket hög utsträckning på att ge marknaden ett så fritt spelrum som möjligt. Även inom den Europeiska unionens politik framkommer det explicit såväl som implicit att marknads krafter bör få så fritt spelrum som möjligt. Rörande den inre marknads upprättande och funktion sägs att "Unionen skall anta åtgärder i syfte att upprätta den inre marknaden eller säkerställa dess funktion i enighet med de relevanta bestämmelserna i konstitutionen. [...] Den inre marknaden skall omfatta ett område utan inre gränser, där fri rörlighet för personer, varor och kapital säkerställs i enlighet med konstitutionen" (Artikel III-130).

Vidare skall kommissionen när den utformar den ekonomiska politiken ta hänsyn till medlemsländernas olika ekonomiska utvecklingsnivå och undantag får enligt denna hänsyn skapas, dock endast så länge detta sker med minsta möjliga störning av den inre marknaden och dess funktion (ibid.). Prioriteringen av att

---

¹ För den som känner att den behöver en större inblick i EU:s institutioner och dess funktioner finns en omfattande litteratur att tillgå. För en enkel och kortfattad presentation rekommenderas <http://www.eu-upplysningen.se>, eller Jonas Tallbergs "EU:s politiska system".

marknaden skall få fritt spelrum, framför att det skall tas en hänsyn till medlemsstaternas ekonomiska utveckling blir här tydlig. Visserligen sägs att kommissionen *skall* ta hänsyn till staternas olika ekonomiska utvecklingsnivå, men *endast* så länge detta sker utan att marknadskrafterna störs.

Vidare framkommer även på ett explicit sätt att ”Medlemsstaterna skall samråda med varandra för att genom gemensamma bestämmelser hindra att den gemensamma marknadens funktion påverkas av åtgärder som en medlemsstat kan se sig tvingad att vidta vid allvarliga interna störningar som påverkar upprätthållandet av lag och ordning, i händelse av krig eller vid allvarlig internationell spänning som innebär krigsfara eller för att fullgöra de skyldigheter den medlemsstaten tagit på sig i syfte att bevara fred och internationell säkerhet” (Artikel III-131). Även här görs således en tydlig normativ utsaga där de ekonomiska aspekterna av ett eventuellt krig eller konflikt är de som bör prioriteras och fokuseras på primärt. Här är poängen att det *hade* kunnat vara andra sorters anvisningar för hur medlemsstaterna skall samverka i händelse av extern konflikt än just att se till att marknaden inte rubbas. Tanken om hegemoni som det tillstånd som råder när en representation i en diskurs är så omstridd att de framstår som naturlig (Neumann 2003:158), kan därför mycket väl appliceras på detta agerande där den aktuella representationen handlar om synen på marknaden.

Den fria marknadens fria rörlighet är som sagt något som klingar väl samman med de nyliberala tankarna samtidigt som säkerställningen som sådan pekar på att detta dessutom är av stor vikt och hög prioritet. Det utmärkande för liberaler och nyliberaler är framhävandet av den kapitalistiska marknaden. Att se den fria, kapitalistiska marknaden som ett föredöme ska alltså ses som själva kärnan inom nyliberalismen. Det centrala budskapet är att minimera eller minska inflytandet över den fria marknaden och dess krafter och låta marknaden ta över uppgifter som för tillfället sköts av det allmänna (Boréus 1994:80).

4.1.2 Avveckling av statlig kontroll

Det är förbjudet för Europeiska centralbanken och medlemsländernas respektive centralbanker att ge unionens eller staternas institutioner, myndigheter, såväl på central, regional eller lokal nivå utrymme att övertrassera sina konton. Detta gäller även för offentliga företag i unionens stater (Artikel III-181). I fråga om konvergenskriterierna anges även här att en prioritering för medlemsländerna bör ligga på att ha ”en hållbar finansiell ställning för den offentliga sektorn” (Artikel III-198). Vidare framkommer att ”Medlemsstaterna skall undvika alltför stora underskott i den offentliga sektorns finanser” (Artikel III-184). Bestämmelser av denna karaktär ger såväl unionen som medlemsstaterna själva utrymme att kontrollera och marginalisera den offentliga verksamheten, samtidigt som man skapar en norm om att den offentliga sektorns utformning och finansiering bör vara begränsad, marginaliserad samt ”hållbar”. Även här återkommer tankarna om att marknaden, på bekostnad av andra instanser inom EU skall besitta mer makt och inflytande.

”De åtgärder som är nödvändiga för att genomföra den fria rörlighet för arbetstagare [...] skall antas efter det att Ekonomiska och sociala kommittén har hörts. Syftet med dessa europeiska lagar eller ramlagar är särskilt att [...] avveckla sådana administrativa förhållanden och sådan administrativ praxis samt sådana kvalifikationstider för tillträde till lediga anställningar som har sin grund i antingen inhemsk lagstiftning eller i avtal som tidigare har ingåtts mellan medlemsstaterna, och som skulle hindra fri rörlighet för arbetstagare om de behövs” (Artikel III-134).

Avvecklingen av de administrativa förhållandena och den administrativa praxis som råder, kommer oavsett om det är en avsiktlig effekt eller inte att minska medlemsstaternas inflytande över denna procedur. Således kommer detta i förlängningen att minska statlig kontroll, vilket är ett av huvudmålen inom nyliberalismen. Dessutom kan här konstateras att i nyliberalismens program ingår att utvidga marknaden till fler och fler livsområden och att skapa en stat som avskrivits all överdriven inblandning i ekonomin och i medborgarnas övriga livsvillkor. Samtidigt finns det en önskan att försvaga vissa grupper, exempelvis fackföreningarnas inflytande och makt samt att bygga upp en stark nationell ledning som kan upprätthålla lag och ordning (Kymlicka 1990:101).

Detta resonemang gäller såväl på unionens nivå som på medlemsstaternas. Det är alltså ingalunda så att makt och inflytande över administrativ praxis eller administrativa institutioner kommer att flyttas över från medlemsstaterna till EU:s institutioner eller instanser. Istället överlämnas makt till marknad och ekonomi.

4.1.3 Förhållandet till monopol

Relationen mellan monopol och konstitutionen hör delvis samman med den om minskat statligt inflytande. Inom detta område är konstitutionen dock ännu tydligare i sitt normativa ställningstagande och i sitt konstituerande tillvägagångssätt. Bland annat framkommer att ”Medlemsstaterna skall säkerställa att statliga handelsmonopol anpassas på ett sådant sätt att ingen diskriminering med avseende på anskaffnings- och saluföringsvillkor föreligger mellan medlemsstaternas medborgare” (Artikel III-155). Denna artikel skall tillämpas på alla tänkbara instanser som medlemsländerna kontrollerar eller styr samtidigt som inga nya åtgärder som strider mot att medlemsländerna säkerställer de statliga handelsmonopolen i enlighet med Artikel III-155 får vidtas. Vidare bestäms att ”Ett eller flera företags missbruk av en dominerande ställning på den inre marknaden eller inom en väsentlig del av denna är, i den mån det kan påverka handeln mellan medlemsstater, oförenligt med den inre marknaden och förbjudet. Sådant missbruk kan särskilt bestå i att a) direkt eller indirekt påtvinga någon oskäligen inköps- eller säljningspriser eller andra oskäligen affärsvillkor, b) begränsa produktion, marknader eller teknisk utveckling till nackdel för konsumenterna, c) tillämpa olika villkor för likvärdiga transaktioner med vissa handelspartner, varigenom dessa får en konkurrensfördel” (Artikel III-162). Ytterligare ett exempel som visar på unionens förhållande till monopol är att ”stöd, av vilket slag det än är, som ges av en medlemsstat eller med hjälp av

statliga medel som snedvrider eller hotar konkurrensen genom att gynna vissa företag eller viss produktion, oförenligt med den inre marknaden i den utsträckning det påverkar handeln mellan medlemsstaterna” (Artikel III-167).

Som ovan redovisats är konstitutionen mycket tydlig gällande monopol som fenomen. Det som inte explicit nämns är dock om dessa regler skall appliceras på *alla* sorters företag. Vi får anta att samma principer gäller alla sorters företag om inget annat anges. Därmed är detta ytterligare ett sätt att minska statlig kontroll och inflytande.

4.1.4 Den monetära dimensionen

I konstitutionens inledning proklameras bland annat att EU skall ha som mål att erbjuda sina medborgare frihet, rättvisa och säkerhet, samt en inre marknad där det råder fri och välfungerande konkurrens. Vidare fastslås här att unionen skall verka för en hållbar utveckling i Europa som bygger på ekonomisk tillväxt och prisstabilitet. Vidare skall målet vara att skapa och upprätthålla en marknadsekonomi med hög konkurrenskraft där full sysselsättning och sociala framsteg eftersträvas (Artikel I-3). Dessa tankar refereras det flitigt till del III.

Bland annat framkommer rörande den monetära politiken att om de mål som anges i artikel I-3 ska kunna uppnås skall ”medlemsstaternas och unionens verksamhet [...] baseras på en nära samordning av medlemsstaternas ekonomiska politik, på den inre marknaden och på fastställda gemensamma mål och som bedrivs enligt principen om en öppen marknadsekonomi med fri konkurrens” (Artikel III-177). I samma artikel fastslås även att för att kunna bedriva en öppen marknadsekonomi med fri konkurrens förutsätts från såväl unionens som medlemsstaternas sida att ”följande vägledande principer iakttas: prisstabilitet, sunda offentliga finanser och monetära förhållanden samt en stabil betalningsbalans (Artikel III-177).

Även Europeiska centralbankssystemet skall handla i överensstämmelse med tankarna om en öppen marknadsekonomi med fri konkurrens som skall syfta till att främja en effektiv resursfördelning. Huvudmålet för den Europeiska centralbanken skall vara att upprätthålla prisstabilitet (Artikel III-185). Vidare knyts varje medlemsstat klart och tydligt till denna representation eftersom ”Varje medlemsstat skall säkerställa att dess nationella lagstiftning, inbegripet stadgan för dess nationella centralbank, är förenlig med konstitutionen samt med stadgan för Europeiska centralbankssystemet och Europeiska centralbanken” (Artikel III-189).

Denna artikel binder alltså klart och tydligt medlemsstaterna till de tankegångar som finns representerade i konstitutionen samtidigt som ländernas centralbanker förväntas jobba för samma mål som den Europeiska. Detta bidrar till skapandet av den nyliberala hegemonin, som ett system där denna sorts tankar är prioriterade över andra sätt att tänka. Denna hegemoniska struktur skapar makt över tanken, på ett medvetet eller omedvetet sätt (Boréus 1994:21), och påverkar därmed hur samhället ser på saker och ting. Lagar är delvis normativa, samtidigt som de styr hur vi agerar.

Med detta resonemang menar jag att genom att i konstitutionen endast förespråka ett sätt att bedriva ekonomisk politik på marginaliseras automatiskt andra tänkbara sätt då de inte längre har en självklar plats på den politiska agendan. Genom att i konstitutionen dels förespråka en öppen marknadsekonomi med fri konkurrens och målet att främja en effektiv resursfördelning, och dels göra detta bindande för medlemsstaternas egna regeringar och centralbanker, bidrar man i allra högsta grad till att stärka nyliberalismens ställning och position. Exempelvis kan man ifrågasätta den normativa utsagan som handlar om att resursfördelningen ska vara effektiv. Hade den aktuella resursfördelningen inte kunnat prioriteras till exempelvis *rättvis* istället?

Vidare kan diskuteras att viljan finns att ge medborgarna frihet, rättvisa och säkerhet, vilket inte på ett konkret sätt kan ställas i relation till de nyliberala tankarna eftersom dessa åtminstone inte explicit anger huruvida och i sådant fall i vilken utsträckning medborgare bör åtnjuta dessa fördelar. Däremot kan sägas att önskan om att skapa en marknadsekonomi med fri konkurrens är så stark att den i artikel III-177 upprepas två gånger. Marknadsekonomiska tankar och verktyg sätts alltså här inte i förhållande till något annat sätt att bedriva nationalekonomi på, utan detta anses vara det enda och det rätta sättet.

4.1.5 Socialpolitiskt fokus

Även när det gäller sysselsättningspolitik prioriteras tanken om en öppen marknadsekonomi med fri konkurrens mycket högt. Genom att i artikel III-203 göra gällande att ”Unionen och medlemsstaterna skall [...] arbeta för att utveckla en samordnad sysselsättningsstrategi och särskilt för att främja att arbetskraften är kvalificerad, utbildad och anpassningsbar och att arbetsmarknaden är mottaglig för ekonomiska förändringar i syfte att uppnå de mål som anges i artikel I-3” Här bestäms med andra ord att även arbetsmarknaden skall styras och fungera i första hand utifrån tankar om fri konkurrens och marknadsekonomi. Sysselsättningsstrategin nämns dock, men det är svårt att utröna medel för hur detta skall kunna uppnås, medan fokus i mångt och mycket i konstitutionens del III ligger på att förklara vilka meddelanden som skall och bör användas för att fri konkurrens skall kunna skapas.

Genom artikel III-209 fastslås dessutom att unionens och medlemsstaternas mål rörande socialpolitik och arbetstagarens rättigheter skall vara att ”främja sysselsättningen, att förbättra levnads- och arbetsvillkor och därigenom möjliggöra harmonisering samtidigt som förbättringarna bibehålls, att åstadkomma ett fullgott socialt skydd, en dialog mellan arbetsmarknadens parter och en utveckling av de mänskliga resurserna för att möjliggöra en varaktig hög sysselsättning samt att bekämpa social utestängning”. Vidare är det relevant att dessa mål uppnås, men detta måste ske genom hänsyn till nationell praxis samtidigt som behovet av unionens konkurrenskraftighet inom ekonomin upprätthålls (Artikel III-209).

Även inom socialpolitiken är således sysselsättning och arbetsmarknad i fokus och av hög prioritet. Det kan även konstateras att det inom det socialpolitiska

området läggs förhållandevis stort ansvar på medlemsstaterna själva att, medan konstitutionen inom ekonomisk och monetär politik är mer exakt och styrande gällande lämpliga åtgärder.

Inom detta politikområde hittades dock lite andra prioriteringar än de som tydligare uppvisats. Rådet får nämligen på förslag från kommissionen fatta beslut om åtgärder om det i medlemsländerna skulle uppstå allvarliga brister i försörjningskapaciteten. Kommissionen får här anta ”lämpliga åtgärder med hänsyn till det ekonomiska läget, särskilt om det uppstår allvarliga försörjningsproblem i fråga om vissa varor (Artikel III-180). Med detta i åtanke kan teorin om en skapad nyliberal hegemoni inom EU mildras något, eftersom konstitutionen här frångår och omprioriterar tankarna om en effektiv markand framför allt annat. Det finns således tillfällen då det är såväl nödvändigt som tillåtet att sätta markanden och dess krafter åt sidan en aning för att unionens medborgare ska kunna känna trygghet i sin försörjning.

4.2 En nyliberal seger?

Med utgångspunkt i tankar som att hegemoni är ett tillstånd som råder när en viss representation i en diskurs är så oomstridd att den framstår som naturlig och att representation är vad som ligger mellan den fysiska världen och vår uppfattning av den (Neumann 2003: 157-158), kan konstateras att dessa tankar i mångt och mycket kan appliceras på Fördrag om upprättandet av en konstitution för Europa. Om man tänker sig den uppmålade idealbilden av nyliberalism, med de kärnpunkter rörande marknad, frihet och rättvisa som beskrivits är det mycket som stämmer överens med det sätt på vilket konstitutionen behandlar dessa begrepp.

En vänsterideologi karaktäriseras av krav på ekonomisk och social jämlikhet och en kollektiv planering och styrning från statens sida för att detta ska uppnås (Boréus 1994:15). Gällande de representationer som synliggörs i konstitutionen kan sägas att frågor om social och ekonomisk jämlikhet knappast omnämns överhuvudtaget. Istället är det som sagt frågor om låg inflation och marknadens effektivitet som står i fokus inom samtliga undersökta områden. Visserligen förekommer formuleringar om att individen ska skyddas och liknande, men aldrig på samma prioriteringsgrad som formuleringar rörande den fria marknaden och dess utrymme.

Ett illustrerande exempel för ekonomiska respektive sociala prioriteringar uppvisas om man jämför Artikel III-131 med Artikel III-209. I den förstnämnda behandlas hur medlemsstaterna skall agera för att förhindra att den inre marknaden störs eller påverkas av konflikter, krig eller allvarliga interna störningar samt av de åtgärder som en eller flera medlemsstater då tvingas vidta.

Det normativa budskapet handlar alltså om att ekonomi och marknad i *alla* lägen bör prioriteras och säkerställas. I Artikel III-209, vars avsnittsrubrik är ”Socialpolitik”, framkommer att medlemsstaterna skall verka för att främja sysselsättningspolitiken. Även om vissa formuleringar om socialt skydd förekommer, så är sysselsättningen utan tvivel i fokus, samtidigt som det i samma

artikel hänvisas till ”behovet att bevara konkurrenskraften hos unionens ekonomi”. Således handlar även de socialpolitiska artiklarna om att säkerställa ekonomiska, nyliberala bestämmelser och normativa utsagor.

En av de mest centrala representationer som framkommer är den som handlar om statens minskande makt och ansvar. Det är här viktigt att erinra sig om att det inte handlar om makt och inflytande som förskjuts från medlemsstaterna till unionens ansvar, utan det hela handlar om att marknadens krafter får större utrymme inom en rad politikområden. Enligt nyliberalt sätt att tänka gäller att om staten innehar makt och utrymme att styra leder detta till maktkoncentration, och med utgångspunkt i att makt korrumpierar leder en reglering av marknaden till en ökad risk för inskränkta fri- och rättigheter. Ju mer staten tillåts kontrollera av marknaden och ekonomin desto mer kapabel kommer den att bli att kontrollera alla aspekter av livet (Kymlicka 1990: 100). Detta är något som definitivt motverkas i Fördrag om upprättandet av en *konstitution* för Europa, där stat, monopol, regleringar och institutioner genomgående framställs som icke-önskvärda.

Kategoriseringar av olika slag är aldrig neutrala. De observationer vi gör styrs av en lång rad av kategoriseringar som för oss fungerar som observationens utgångspunkt. Kategorierna måste finnas för att världen ska kunna framställas i en för oss meningsfull form (Börjesson 2003:88). Vårt sätt att kategorisera världen är speglar vår verklighetsuppfattning och är därför inte någon återspeglning av verkligheten. I konstitutionen *hade* sättet att bedriva politik på kunnat framställas på ett annat sätt, samtidigt som det är viktigt att komma ihåg att det är just dessa kategoriseringar som gör att vi överhuvudtaget tänker på politik i termer av det som uppvisas i konstitutionen. Vårt sätt att tänka oss detta *hade* kunnat se annorlunda ut.

Diskursivt handlande bidrar till att forma den sociala världen och därmed även till att bevara vissa sociala mönster. Sociala processer bidrar till att vi upprätthåller vår verklighetsuppfattning och det är också dessa processer som skapar vad som är sant eller falskt. I vår skapade världsbild finns även föreställningar om vilka handlingar som är naturliga och vilka som är otänkbara (Winther Jörgensen och Phillips 2000:11-12). I Fördrag om upprättandet av en konstitution för Europa visas dessa tankar på ett tydligt och illustrerande sätt, särskilt vad gäller att konstituera de handlingar som anses vara naturliga.

Genomgående gäller att nyliberala tankeströmningar prioriteras, samtidigt som det saknas alternativa tillvägagångssätt. Men precis som Winther Jörgensen och Phillips implicerar, så hade den sociala världen och de sociala mönstren kunnat vara formade på ett annat sätt än det aktuella.

5 Exemplifierande politikområden

I detta kapitel är avsikten att illustrera de tendenser som framkommit i föregående delar av uppsatsen. Ambitionen är att empiriskt visa på att den politik som bedrivs inom den Europeiska unionen kan sägas stämma överens med det som framkommit i den diskursanalytiska granskningen av Fördrag om upprättandet av en konstitution för Europa.

5.1 Television utan gränser

EU:s lagstiftning inom det audiovisuella området är direktivet ”Television utan gränser”. Detta antogs 1989 och uppdaterades 1997. Just nu befinner sig dock direktivet under omprövning och stora förändringar kan komma att bli aktuella. Genom ”Television utan gränser” åläggs medlemsstaterna bland annat att samordna sin nationella lagstiftning för att kunna garantera att det inte finns några hinder för den fria rörligheten för tv-program inom den inre marknaden (www.europa.eu.int/).

I Maastricht- och Amsterdamfördragen återfinns artiklar som syftar till att unionen vid behov ska hjälpa medlemsstaterna att åstadkomma konstnärlig och litterär kreativitet, även på det audiovisuella planet. Vidare framkommer genom dessa artiklar att denna hjälp som unionen vid behov ska tillhandahålla medlemstaterna inte ska ses som ett incitament till att harmonisera ländernas mediaregleringar eller lagar.

I ett tillägg till Amsterdamfördraget tillskrivs public service ett stort värde eftersom detta anses vara nära sammanflätat med demokratiska, sociala och kulturella behov, samtidigt som det anses nödvändigt för att kontrastera den allt större kommersiella delen av massmedia. Det är här upp till varje medlemsstat att själva organisera public service på ett sätt som de själva finner lämpligt och tillfredsställande. Som ovan nämnts har ”Television utan gränser”-direktivet varit under omprövning sedan juni 2001 eftersom kommissionen ansåg att den aktuella marknadssituationen gjort att man borde ompröva det för att kunna tillmötesgå såväl nya strukturer som teknologiska framsteg (<http://www.europa.eu.int/>).

Kommissionen föreslår separata strategier för reglering av infrastruktur för de audiovisuella mediernas sändning och innehåll (Europeiska unionens kommission 1999:2). I detta meddelande avser kommissionen att redogöra för sina prioriteringar rörande den framtida audiovisuella politiken inom unionen (ibid.). Här bör nämnas att många av de förändringar som föreslås tillkommit för att underlätta för ny teknologisk utveckling, men mycket är också av politiskt intresse.

5.1.1 Mediepolitik som en del av den fria marknaden?

Det som framkommer i meddelandet att man inom EU anser att den audiovisuella branschen inte liknar någon annan industri, detta genom att den inte inskränker sig till att endast producera varor och tjänster på en marknad utan också intresserar sig för att värna om det stora inflytande den har över invånare och kulturell identitet. Man anger detta som anledning till varför man sedan länge inom området bedrivit en särskild lagstiftning i allmänhetens intresse samt att denna reglering alltid grundats på gemensamma principer som bygger på samma värderingar. Det framkommer även att de aktuella regleringarna idag genomförs i allt högre grad av organ eller institutioner som är fristående från medlemsländernas regeringar (ibid.:9). Detta tolkas som att privatägda och marknadsstyrda institutioner och företag fått mer inflytande än vad de tidigare hade över medlemsländernas kontroll och reglering av media.

Ett centralt budskap i kommissionens meddelande är att den audiovisuella sektorn inom unionen står för två utmaningar. Dels måste man se till att lagstiftningen gör det möjligt för denna sektor att maximera sin ekonomiska tillväxt, dels måste den samtidigt kunna värna om mål av allmänt intresse (ibid.:7). Här ser man ett tydligt tecken på tvetydighet, i och med det faktum att den ekonomiska tillväxten tilldelas en stor relevans, samtidigt som detta även ges till mål av allmänt intresse. Medlemsstaterna är fria att själva organisera genomförandet av ”TV i allmänhetens tjänst” och besluta om finansiering. Detta får dock inte genomföras på ett sätt som strider mot handelsvillkoren och konkurrensen inom unionen.

5.1.2 Den ideologiska aspekten

Relationen mellan media och samhället har vanligtvis två dimensioner. Dels en politisk, dels en socialt och kulturellt betingad. Det centrala för den politiska dimensionen kan i stora drag sägas vara frågan om frihet och kontroll. Med frihet menas här minimal reglering och en liten övervakningsapparat. Just audiovisuella medier har traditionellt varit de som i störst utsträckning varit reglerade eftersom de även i stor utsträckning varit så pass centraliserade (McQuail 2000:30). Med utgångspunkt i frihet kontra kontrollbegreppet kan en diskussion föras rörande EU:s mediepolitik. Med en minimalistisk reglering kommer marknaden och dess krafter att dominera och styra, på ett sätt som är tilltalande för den nyliberala ideologin eftersom marknadskrafterna får flöda fritt, samtidigt som staten fräntas institutionellt ansvar.

Globalisering har utan tvekan bidragit till att reducera det nationellt specifika i ländernas mediepolitik, såväl gällande innehåll som distribution. De audiovisuella medierna, som ju som ovan nämnts varit de som traditionellt stått under mest statlig kontroll, detta för att det ansetts viktigt för allmänhetens bästa och intresse. Denna statliga kontroll har dock tenderar att minska, då medieindustrin alltmer kommit att liknas vid andra konkurrensutsatta marknader (ibid.:29-30). Vidare kan konstateras att allmänna tendenser rörande konsumtion, värderativism och

större ekonomisk frihet påverkat vårt sätt att förhålla oss till media (ibid.:33). Frågan är då för den europeiska unionens del, om det är möjligt att värna om allmänhetens intresse samtidigt som man börjar behandla media som något som skall kontrolleras av marknadens krafter? Återigen blir det en fråga om ekonomisk prioritering och normbildande där marknaden tar över från det som tidigare varit styrt och reglerat från statligt håll.

5.2 EU-medborgarskapet

Som medborgare i ett EU-land är du automatiskt även unionsmedborgare. Detta innebär bland annat att man har rättigheter inom samtliga medlemsstater. Dessa rättigheter innefattar friheten att röra sig fritt och uppehålla sig i samtliga medlemsländer, såväl av personliga som yrkesmässiga skäl. Vidare ska unionsmedborgarskapet ses som ett komplement till det nationella medborgarskapet, där det är upp till medlemsstaterna själva att bestämma vad som ska krävas för att vara medborgare i respektive stat (<http://www.eu-upplysningen.se>).

Kortfattat innebär även unionsmedborgarskapet även rättigheten att rösta i kommunala val i det land man uppehåller sig i oavsett om man är medborgare i just detta land eller ej, samt rätt att rösta i Europaparlamentets val. Man har även rätt att få diplomatisk hjälp av en annan EU-stat om man befinner sig i ett land där just ens eget hemland inte har någon representation (ibid.). Vidare är man noggranna med att påpeka att friheten inte skall ses som något som begränsas till unionens medborgare, utan att även människor som inte har privilegiet att explicit inkluderas av dessa fördelar kan ändå komma att få det bättre, detta eftersom unionen strävar efter att utveckla gemensamma handlingsplaner för exempelvis asyl och immigration (<http://europa.eu.int/>).

5.2.1 Medborgarskapets begränsningar

Europaparlamentet och rådet har i direktiv 2004/38/EG samlat de bestämmelser som tidigare funnits rörande unionsmedborgare och deras familjer rätt att röra sig fritt inom EU. Här framkommer villkor rörande hur EU-medborgare kan utöva rätten att röra sig inom unionen, samtidigt som rätten till permanent uppehållstillstånd regleras. Vidare deklarerar begränsningar i ovan nämnda rättigheter, med hänsyn till allmän ordning, folkhälsa och allmän säkerhet (<http://europa.eu.int/>). Det är dessa begränsningar som är av intresse här, eftersom det som på ytan ser ut som fullkomligt klara och allmänna rättigheter i själva verket begränsas på en rad sätt.

Bland annat framkommer att personer som utövar sin rätt till fri rörlighet inte bör bli en orimlig belastning för den mottagande medlemsstatens sociala biståndssystem. Med grund i detta menar man att unionsmedborgares rättigheter bör underkastas vissa villkor om de uppehåller sig i en annan medlemsstat än deras egen i mer än tre månader (Europeiska unionens officiella tidning

29.6.2004:36). Dessa villkor utgörs bland annat av att medlemsstaterna efter tre månader kan kräva att unionsmedborgaren registrerar sig hos behöriga myndigheter (ibid.). Vidare har varje unionsmedborgare rätt att uppehålla sig inom en annan medlemsstats territorium om denna person är anställd eller egenföretagande i den mottagande medlemsstaten, eller har tillräckliga resurser för att inte bli en belastning för det mottagande landets sociala biståndssystem samt innehar en heltäckande sjukvårdsförsäkring (ibid.:39).

5.2.1 Den ideologiska aspekten

I och med det faktum att individer under vissa omständigheter själva tvingas se till att de har tillräckliga medel för att uppehålla sig i medlemsstaterna, kan konstateras att den fria rörligheten i praktiken inte kan komma att gälla alla människor som vill uppehålla sig i en medlemsstat i mer än tre månader. Villkoren blir med den ekonomiska aspekten i åtanke inte lika, eftersom alla individer inte kan uppfylla de krav som ställs.

Detta känns exemplifierande för det som bland annat Held (1996:326) diskuterar rörande vänsterideologiers syn på individers verkliga och egentliga frihet. Den fria individen är i själva verket mycket svårfunnen, då hon tvingas underkasta sig de formellt uppställda villkoren som på ytan ser ut att leda till frihet. Att det i själva verket föreligger på ett annat sätt, att alla individer inte har tillgång till samma rättigheter på grund av exempelvis ekonomiska tillgångar är därmed något som vänsterideologierna kritiserar nyliberalismen för, och fallet med medborgarskapet kan mycket väl tänkas inkluderas i en sådan sorts kritik.

Vidare konstaterar Held att frihet och rättvisa enligt vänsterideologier snarare uppmäts i vad individer i själva verket tillåts göra i det civila samhället (ibid.:327). Inom nyliberalismen förekommer däremot en rad rättigheter, där det bland annat fokuseras på den okränkbara rätten till ägande (Boréus 1994:95). De nyliberala rättighetsidealen kan som bekant betecknas som negativa, detta i den bemärkelse att de inte är garantier för att man faktiskt kan göra saker och ting, såsom att äga en bostad om man är fattig (ibid.:85). Dessa tankegångar stämmer väl överens med de rörande EU-medborgarskapet och dess begränsningar, som ju faktiskt gör att rättigheter och villkor ser olika ut för olika individer med grund i deras ekonomiska tillgångar.

6 Avslutning

6.1 Föreligger det en nyliberal hegemonisk diskurs inom den Europeiska unionen?

Kristina Boréus ställer i "Högervåg" upp en rad kriterier för vilka politiska verkligheter som finns när nyliberala tankegångar dominerar ett samhälle. Bland annat skriver hon att staten i en nyliberal hegemonisk diskurs betraktas som något som ligger utanför det vanliga samhället, samtidigt som krav på offentliga satsningar inte skulle resas. Fritt fungerande marknader står som mall för samhällelig verksamhet (1994:303) I Fördrag om upprättandet av en konstitution för Europa kan konstateras att tanken om den fria marknaden som mall och ideal genomsyrar i stort sett allt. Vidare är det centrala budskapet inom nyliberalismen att minska statens inflytande och låta marknadskrafter styra, något som även detta syns i diskursanalysen samt i de exemplifierande politikområdena.

Dessutom fastslår Boréus att i ett nyliberalt hegemoniskt samhälle skulle frågor om att människor inte per automatik är rationella eller vet sitt eget bästa inte vidröras, samtidigt som det heller inte skulle fokuseras på huruvida det finns individer som inte själva kan formulera sina behov eller inse konsekvenser av sitt handlande (ibid.). Även detta är något som helt frånses i konstitutionen.

Det återfinns dock vissa områden inom vilka prioriteringarna inte ser ut att vara helt och hållet sammanlänkade med de nyliberala. Ett exempel är inom det socialpolitiska området där åtgärder får vidtas om någon medlemsstat får allvarliga försörjningsproblem (Artikel III-180). Här frångås delvis tankarna om den nyliberala fria marknaden och ersätts av en omsorg för medlemsstaterna och invånarna i dessa.

Vidare föreligger det inom nyliberalismen en tanke om att stat och marknad befinner sig i något slags naturligt konkurrensförhållande (Boréus 1994:80), vilket inte heller detta impliceras i konstitutionstexten. Däremot kan inte frångås att den offentliga sektorn ofta tillskrivs en marginaliserad roll, där finansiering såväl som verksamhet bör bedrivas på ett dämpat sätt. Mest illustrerande för detta är Artikel III-177, vilken föreskriver att medlemsstaterna rörande den ekonomiska och monetära politiken bör ha "sunda offentliga finanser".

Genom de exemplifierande politikområdena ges tankarna om den nyliberala hegemonins tendenser dock ny kraft. I fråga om mediepolitiken kan konstateras att en liberalisering och omprioritering av regleringsfrågor är i full färd med att genomföras. Kommissionens rapport gör gällande att de regleringar som idag förekommer i allt högre utsträckning görs av organ som är fristående från medlemsstaternas regeringar. Detta i kombination med att "Television utan gränser" nu är under omprövning för att kunna tillmötesgå marknadens krafter gör

att man inom detta politikområde blivit mer inriktade på att tillfredsställa marknaden på bekostnad av public service. Detta kan kopplas samman med att de nationellt specifika medierna numer tenderar att smälta samman och tillmötesgå den fria marknaden (McQuail 2000:29-30). Minskad reglering och mer av fria markandskrafter är alltså att vänta inom detta politikområde.

Även i fråga om EU-medborgarskapet uppvisas tendenser om ett nyliberalt fokus och synsätt. Tankarna rörande vänsterideologiernas problematisering och kritik kring de nyliberala tankarna om den fria individen stämmer väl överens med den situation som ligger bakom EU-medborgarskapets villkor, eftersom det i själva verket är långt ifrån så att alla individer själva kan röra sig fritt och obegränsat i unionen. Detta på grund av de villkor och regler som börjar gälla efter en vistelse längre än tre månader.

Således kan konstateras att det finns tillfällen då det är såväl nödvändigt som tillåtet att enligt konstitutionen sätta markanden och dess krafter åt sidan en aning för att unionens medborgare skall kunna känna trygghet i sin försörjning, men dessa tillfällen och regler står i klar minoritet till de bestämmelser som förespråkar att den fria marknaden och dess krafter skall få styra så mycket som möjligt. Detta i kombination med de illustrerande politikområdena gör att tendenserna för en nyliberal hegemoni inom EU utan tvekan är närvarande.

Hegemoni kännetecknas av att den aktuella diskursen är ett system som introduceras på ett institutionellt plan samtidigt som den framställs som den rådande normen. På detta sätt utgör den även verklighetsuppfattningen för sina bärare och fungerar som bestämmande i den sociala verkligheten (Neumann 2003:157). Med utgångspunkt i detta hegemonibegrepp måste konstateras att detta till stora delar stämmer in på tendenserna inom EU. Samtidigt kan även tankar som handlar om att hegemoni innebär makt över tanken, på ett medvetet eller omedvetet sätt i stor utsträckning appliceras på EU och konstitutionen och därmed bidra till att stärka de implikationer som framkommit.

Slutligen kan konstateras att det med hjälp av att diskursivt analysera EU:s nya konstitution samt att kombinera detta med empiriska exempel från politikområdena framkommer att de nyliberala tankarna utan tvekan är de som dominerar och sätter tendenser inom den Europeiska unionen, vilket även pekar ut riktningen för medlemsstaternas sätt att bedriva politik

6.2 Förslag till fortsatt forskning

Studier med samma sorts frågeställning som den aktuella skulle lätt kunna appliceras på ytterligare områden inom EU för att kunna utröna om det som framkommit gäller även på dessa områden. Förslagsvis skulle övrig lagstiftning kunna studeras och granskas med en diskursanalys som metodologiskt underlag. Verksamheterna inom EU:s institutioner skulle även de kunna bli föremål för denna sorts undersökning. Då det ytterst är en fråga om makt är utgångsläget för fortsatt forskning i själva verket mycket brett och kan vidgas eller avskalas till den nivå man själv känner är lämplig och relevant att studera.

7 Referenser

7.1 Böcker

Bergström, Göran – Boréus, Kristina, 2000. *"Textens mening och makt. Metodbok i samhällsvetenskaplig textanalys"*. Lund: Studentlitteratur.

Boréus, Kristina, 1994. *"Högervåg. Nyliberalismen och kampen om språket i svensk debatt 1969-1989"*. Stockholm: Tidens förlag.

Börjesson, Mats, 2003. *"Diskurser och konstruktioner. En sorts metodbok"*. Studentlitteratur: Lund.

Held, David, 1996. *"Demokratimodeller, från klassisk demokrati till demokratisk autonomi"*. Andra upplagan. Göteborg: Daidalos AB.

Kymlicka, Will, 1990. *"Modern politisk filosofi, en introduktion"* Nora: Bokförlaget nya Doxa.

Laclau, Ernesto – Mouffe, Chantal, 2001. *"Hegemony and Socialist Strategy. Towards a Radical Democratic Politics"*. Andra upplagan. London och New York: Verso.

Lepage, Henri, 1980. *"I morgon kapitalism"* Stockholm:Ratio.

McQuail, Denis, 2000. *"McQuail's Mass Communication Theory"*. Fjärde upplagan. London: Sage Publications.

Neumann, Iver B., 2003. *"Mening, materialitet, makt. En introduktion till diskursanalys"*. Lund: Studentlitteratur.

Winther Jørgensen, Marianne – Phillips, Louise, 2000. *"Diskursanalys som teori och metod"*. Lund: Studentlitteratur.

7.2 Publikationer

"Europaparlamentet och rådets direktiv 2004/38/EG", publicerad i Europeiska unionens officiella tidning 29.6.2004.

“Fördrag om upprättandet av en konstitution för Europa”, 2004. EU 2004-Kommittén. Sieps. Stockholm: SNS förlag.

“Principer och riktlinjer för gemenskapens audiovisuella politik i den digitala eran”. KOM (1999) 657 slutlig. Bryssel 14 december 1999.

7.3 Internetkällor

”Audiovisual:Introduction”

<http://www.europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/124109.htm>. Datum:2005-05-11.

”EU-medborgarskap”

http://www.eu-upplysningen.se/templates/EUU/standardTemplate____1588.aspx. Datum:2005-05-18.

”Sändningsverksamhet för television”

<http://www.europa.eu.int/scadplus/leg/sv/lvb/124101.htm>. Datum: 2005-05-13.

“Strengthening the European Union as an area of freedom, security and justice”

http://europa.eu.int/comm/justice_home/fsj/intro/fsj_intro_en.htm. Datum 2005-05-20

”Unionsmedborgares och deras familjemedlemmars rätt att fritt röra sig och uppehålla sig i medlemsstaterna”

<http://europa.eu.int/scadplus/leg/sv/lvb/l33152.htm>. Datum: 2005-05-18.

”Översikt över EU:s verksamhetsområden, Audiovisuella medier”

http://www.europa.eu.int/pol/av/overview_sv.htm. Datum: 2005-05-11.